

kilátó

ZALÁN TIBOR

Tűnődések Á.-val a hajnali teraszon

Megvárja, amíg elcsendesedik a ház, valami zene szól még halkan, nem csak a mozgás szűnik meg körülötte, de az övén kívüli életek valamennyi egyéb jele. Előbb a házban lélegző lakások némulnak el, azután a szemközti épületek ablakaiban is sorra elsorvadnak a fények. Felesége ilyenkorra már többnyire elmegy aludni a lakás felső szintjére. Lábát öregesen bebújtatja a papucsába, kicsoszog a teraszra, ott nem kapcsol villanyt, s a sötétben cigarettára gyújt. Elszívja az elsőt. Közben nézi a szemközti sárga ház falát, a házét, ahol képzeletében Van Gogh estéről estére levágja és borítékolja a fülét, a lenti kertből sötét tömbként fölmagasodó fenyőfát, látni véli a benne megbúvó éjjeli baglyok szemét is megvillanni. Későn van már a világnak, hogy azután hamar korán legyen. Éjszaka és hajnal közötti semleges idő. Már nem csörren meg a telefon, egy ideje már soha. Nem is várja. Leszámolt a telefonnal.

Éjszakai dohányos lett belőle. Egy ideig nagyon szívta, azután húsz éven keresztül egyáltalán nem. Hogy egy ilyen hosszú, hajnalba átmenő éjszakán újra elővegye. De most már csak ilyenkor veszi elő. Nappal nem. Lehetségesen éjszaka is csak egyedül. Soha senkivel. Csakis és kizárólag a teraszon. És e terasz-magányban, ujjait meg-megtapogatva, előszámolja a halottjait. Szám szerint hetet. Minden éjszaka elősorolja őket, de soha nem imádkozik értük. Ha van *ott*, akkor jó helyen vannak. Ha nincs, akkor meg úgyis mindegy. És minden ilyenkor elbeszélget valamelyikkel. Most épp *vele*. Van a beszélgetésnek egy olyan formája, amelyet úgy hívunk, emlékezet. Ez a beszélgetés akkor veszi fel ezt a különös formáját, amikor az egyik fél már nem lehet jelen. Mondjuk, mert már nem él. Ilyenkor a beszélgetés nem élmény-elmondásból alakul ki, hanem -felidézésből.

A cigarettáját nézi. *Á.* láncdohányos volt. Soha nem látott még láncdohányost rajta kívül. Sem előtte, sem utána. Beszélgetéseik közben egyiket a másiktól gyűjtötte meg. Ez persze nézőpont kérdése. Mert inkább a másikat gyűjtötte meg az egyikről. Ez nem hangzik túl jól. Ráadásul ő soha nem csikkről gyűjtött rá. Viselkedésében – ahogy véleményalkotásában is – kimérten arisztokratikus volt, ezt nem tagadta, ellenkezőleg, ezt hangsúlyozta. Sokan ezért is idegenkedtek tőle. Sokaktól emiatt idegenkedett. Káromkodni is úgy káromkodott, hogy a kimondott veretes szavaknak ne legyen feltétlenül fekáliaszaga. Öngyűjtővel gyűjtött rá minden szálra. Megfontoltan, külön-külön. Ez nála (ez is) amolyan szertartásként működött. Mert *Á.* a szertartások embere volt. Talán, hogy nagyon figyelt másokra, nagyon kellett figyelnie önmagára. Kimért, már-már merev volt a mozgásában, megfontolt és pontos a megszólalásaiban, de ez onnan is adódhatott, hogy nem akart csaló-

dást okozni a másíknak. Minőségi ember volt, a minőség embere. Ehhez a tartás különös formája szükségeltetik: a másíkkal szembeni elvárás, és az ehhez kapcsolódó megértés. Másokon ilyenkor az ember magamagát is érti.

Ámulattal elegy irigységgel figyelte láncdohányosságát, de nem tudta követni – ebben sem. Néha rágyújtott vele, szándéka és meggyőződése ellenére, de nem estek jól nekik az egyszál cigik. Á. úgy tett, mintha nem venné észre, de látszott rajta, hogy észrevette. Akarta, hogy lássa, és ne erőltesse tovább. Nem erőltette. Egy-egy unikum erejéig hajlandó volt megszakítani a láncot. Bort soha nem ivott. Vele legalábbis nem. Sem pálinkát, se whiskyt. De, mert tudta, hogy szereti, mindig tartott ilyesmiket is. A találkozásokra. A szertartáshoz tartozott, hogy négyféle poharat is előkészített az alacsony dohányzóasztalra a beszélgetéseikhez. Egyet a bornak, egyet az unikumnak, egyet a whiskynek, egyet az esetlegesen megkívánt sörnek. Magának csak sörös és unikumos poharat. Korán döntött a választásaiban, általában az események bekövetkezte előtt.

Ugyanílyen ámult értetlenséggel figyelte a láncsörözését. Csak langyos és dobozos söröket ivott. (Ez már akkorra vonatkozik, amikor csak a lakásán találkoztak. Máshol megitta üvegből vagy korsóból is.) A nappali nyersfenyő komódjának befelé táguló polcán teméntelen mennyiségű dobozos sör várakozott. Amikor az egyik doboz kiürült az asztalnál, beszédét nem szakítva meg, elballagott a másik langyosért, feltörte, öntötte, és itta tovább. Mintha mi sem történt volna. A váltást talán észre sem vette. Soha nem látta részegnek. Ittasnak sem. Mint a japánok, gondolta, akikből hiányzik az alkoholelbontó enzim. Berúgnak, és úgy maradnak a következő felébredésig. Ő nem rúgott be a rengeteg sörtől – úgy maradt a józanágában. A vendéget, persze, mindig várta egy-két doboz sör a hűtőben, általa nem helyeselt hőmérsékleten, ha mégis elcsábulna. Amikor egy napon már nem volt gazdája a kis szekrény teméntelen dobozának, Ózasszony (Podonyi Hedvig, a felesége – így hívta, soha nem Hedvigezte vagy Hédizte előtte) egy hatalmas szatyorbba pakolta őket, *vidd el, idd meg – és bűtsd le őket otthon*. És nem sört, inkább egy pohár pálinkát ittak. Á. helyét üresen hagyva. Először rossz érzésekkel nyúlt a dobozokhoz otthon. Aztán ez is elmúlt, el kellett múlnia. De langyosan továbbra is képtelen volt meginni őket.

Sok éven át tartó barátságuk ideje alatt nagyon másféle mozgások jellemezték őket. Á.-t a kényszerű befelé tartás, őt az állandó kifelé kényszerülő elmozgások. Először még sok helyen találkoztak: kocsmá, vendéglő, teraszok, kuratóriumi ülések... Aztán már csak az Á. lakhelye közelében található Angelika presszóban, később a házuk földszintjén üzemelő vendéglőben, aztán már csak a lakásban. Ez utóbbi viszonylag hosszú időt ölelt föl; Á. ekkor már csak a küldeményeiért ment le a közeli kis butikba, ahol leveleket, könyveket, mindenféle üzeneteket hagytak az ismerősei, a barátai. Meg kell jegyeznie, sem mozgásában, sem látásában nem volt ekkor még korlátozott. Erősebb volt benne az emberidegenség. Nem tudta, kik járnak fel, jártak-e fel mások is hozzá. Kiket engedett be a lakásába, békéje legbenső köreibé, közel magához. Soha nem kérdezte, Á. pedig soha nem mondta. Volt egy olyan gyanúja, hogy a mozgalmas évek elteltével egyre kevesebben, rajta kívül talán szinte senki, de ezt nem tudhatta. Valahol azt olvasta később, hogy a költő remete volt, senkivel sem érintkezett. Lehetett ez csak legenda. Vagy ő

nem érezte meg kiválasztottságát egy fontos ember életében? Akárhogy is volt, vele haláláig kapcsolatot tartott, és többször invitálta a lakására, mint ahányszor a meghívásnak eleget tudott tenni. Ez utóbb lelkifurdalást okozott neki. Akkor is, ha nem tudhatjuk, mennyi idő van a másiknak kimérve. A magunk kimért idejének hosszáról nem is beszélve.

Beszélgéseik így két irányból csordogáltak egy felé: ő beszámolt arról, mit látott a nagyvilágban, Á. elmesélte, mi zajlik az ő belső világában. Hol egyik, hol másik volt a színesebb. Ebben sem vetélkedtek egymással. Minden udvariasságot mellőzve biztosították azonban valahányszor egymást, hogy a másiknak a helyzete a jobb. Az egyiknek az önkéntes szobafogságban, a másiknak a vállalt – és leggyakrabban utált – zajongás, töketlen sodródás a zajongók között; de igyekeztek meggyőzni egymást, ott a legjobb, ahol éppen nincsenek, és vélhetően már soha többé nem is lesznek.

Á. a szertartásaiban mindvégig következetes volt. Nem lehetett csak úgy beesni hozzá. Találkozásait jó előre megbeszélték, s ha úgy adódott, jó előre le is mondták. De volt egy záros idő, amelyen belül már egyik sem működött. Nem túl jó megfigyelőként csak később jött rá az okára. Ennek a fölismerésnek a tudatában akkor is felcsöngetett, amikor nyitva volt lent a ház bejárata. A kaputelefonba bele-recsegett fentről a hangja. Liftezett. Részben lustasága miatt, de fontosabb ok volt, hogy a becsapódó liftajtó jelezte a közeli lakásban várakozó számára, hogy a vendége megérkezett. A körfolyosó kilépőjéhez közeli sarkon félig nyitva várta az ajtó. Az ajtó mögött, mindig csak mögött, önmaga árnyékában, várakozott a ház-igazda. Úgy emlékszik, innen, a teraszról pedig pontosan látja, mindig fehér nadrág volt rajta, és hatalmas, fekete trikó. Haja frissen mosva, fésülve. Változó méretű, de mindig kerek szemüveg. Nem papucsban fogadta, nem volt a megjelenésében semmi háziasság. Legfeljebb valami zavart melegség. Az érkezőt alaposan szemügyre vette, de nem észrevételezett rajta semmit. (Látogatója általában zilált volt külsejében – és belsejében is –, ruházatában nem érvényesült semmilyen válogatottság, alkalmiság; látszott, azt kapta magára indulásakor, ami a keze ügyébe került.) Később előkerültek a *hova lett az a múltkori mulatságos kalapod*-szerű apró gonoszkodások, de ezek csak erősítették a találkozások meglepő, de csöppet sem feszélyező ünnepélyességét.

Barátságuk kezdetén, amikor még eljártak máshová is, nem csak a lakásban ücsörögtek, és mások is eljártak bennük, gyakran még az is előfordult, hogy a költészetről, az irodalomról beszélgettek. Olyan is, hogy Á. elmondta az újabb verseit. Később már csak felolvasta. Vagy a telefonon. De erről most még nem akar gondolkodni, talán a második cigarettánál. Szóval, könnyű volt neki észben tartani a legújabb szövegeit, mert abban az előbb kényelmes, később kényszerű helyzetben volt, hogy egész nap, néha napokig, pizsmoghatott, dolgozhatott (bocs, Á., s hogy miért kér hirtelen bocsánatot, arról is inkább később szeretne eltűnődni) egy-egy versen; ezek terjedelme ritkán haladta meg a haikuét. Akár még megkapónak is érezhette, hogy ezeken a *külső találkozókon* egy borítékkal a kezében jelent meg, melyen az ő monogramja díszelgett kalligrafikusan szép betűkkel. *Önnek levele érkezett*, mondta valahányszor, amikor átadta. A borítékban egy valahonnan frissen letépett falevél volt (télen-nyáron), és többnyire egy-egy versközlésének a dedikált

fénymásolata. Utóbb már sajnálja, hogy sem a faleveleket, sem a dedikált fénymásolatokat nem őrizte meg – amin nem kell csodálkoznia, hiszen a saját kézíratait is kíméletlenül elpusztítja begépelés után; illetve visszamenőleg pusztította el pár tíz évvel ezelőtt mások neki küldött kéziratossal, kézírataival együtt. Ártatlanul pusztult Weöres levele, pusztult Vas Istváné... de nem akar most ennél lecövekelni. *Á.*-nak kivételesen szép kézírása volt – s mert nem rontotta el a kezét az állandó klaviatúra-püfölés, az írása sem romlott el. Élvezettel rajzolta a betűket, ahogy a verseket is, mikrohegyű fekete rostirónnal.

Az együtt töltött idők legnehezebb pillanatait akkor élte át, amikor egy, vélhetően téli estébe nyúló délutánon, gondolhatja most ezt, mert már sötét volt odakint, a mindig zárt ablakon túl (ennek is története van) valami soha nem tapasztalt idegenséggel ültek egymással szemben. Csak a dolgozóasztalán égett egy olvasólámpa, így szokatlanul sötét volt a szoba, ami azért is tűnt érthetetlennek a számára, mert *Á.*, idősödve, szemüvegben, erős fények között sem látott már igazán jól. Az idegenség talán amiatt lehetett, hogy az előszobai, már említett ünnepélyesség nem szakadt meg a szobába lépéssel, sőt, az első unikum lehajtása után sem. *Van valami az íróasztalon, szeretném, ha elolvasnád*, mondta kifejezéstelen arccal *Á.*, és ez zavarba hozta. Ha vers, miért nem olvasta fel, miért nem adta a kezébe (a borítékok a levélkével és a dedikált fénymásolattal itt is mindig várták). Értetlenkedett, de nem ellenkezett. Odaült az asztalhoz, nézte, olvasta, majd sokáig ismét csak nézte a papírlapot, melynek a tetején a jól ismert gyöngybetűkkel az állt: *Végrendelet*. Mert ilyet még nem látott soha, értelmeznie kellett. Nem sikerült. Aláírta, visszaült az asztalhoz, ahol unikum helyett már a második felvonásra előkészített whisky várta. Nem beszéltek, valószínűleg egyikőjük sem tudta, kinek kell ilyenkor megszólalnia, és mit kell mondania. Végül ő kérdezett. *Meg akarsz halni?* Csak nagysokára válaszolt. *Nem. Meg fogok*. Soha többet nem beszéltek erről – ahogy a halálról, a várható haláláról sem.

A siker nagyon meg tudja törni az embert, ahogy a sikertelenség is. *Á.* nem tudta megélni a sikerességét. Mert nem látta. De meg kellett élnie a sikertelenségét, mert benne volt. Méltatlan irodalmi közeg vette körül, ahogy majdnem valamennyiönket, de akár a hajdani szélherceg, Sziveri is kigombolt inggallérral, az irodalomtól szinte teljesen elmagányosodva és elhagyatva ment el, *Á.* sem panaszkodott. Csak szenvedett. De előbb a sikerekről kell beszélni, igyekszik magában rendet tenni. Mára egyértelmű, hogy a neten *Á.* volt már életében is a legnépszerűbb magyar költő. Idézett verseinek, sorainak, aforisztikus kiszólásainak se szeri, se száma. Némely versét bibliai idézetként rebegik a fiatal ajkak. Legutóbb, amikor egy *Á.*-ra emlékező estre hívták meg emlékezőként, meglepetten látta, hogy a Hadik Kávéház előtt úgy sorakoznak az érdeklődők, mintha rockkoncert kezdődne odabent. Pedig fél óra alatt ment el az összes férőhely a kávézó Szatyor nevű, meglehetősen tágas különtermébe, interneten. A kint rekedtek reménykedve vártak, hátha. És a világhálón még nyolcszázán jelentették be az igényüket a részvételre, hiába. Tűnődött, miközben a kezdésre várakozva a csilláron is lógó közönséget bámulta, melyik magyar költőnek van még ekkora rajongótábora, mint *Á.*-nak. (Szinte ezzel a felkéréssel egy időben kapott egy másikat: szerkesszen a MŰPÁ-nak egy estét valamelyik nagy klasszikus műveiből, kétszer ötven percben; de-

cemberi rendezvény lesz. Weörest, Vas Istvánt és Pilinszkyt javasolták, és még pár hasonló megbízható közönségnevet. Ő Fodor Ákost választotta a nem említettek közül. Meghökkenő csönd a telefonban. Majd a válasz: *az jó lesz. Neki most nagyon nagy a rajongótábora.*) Miért ez az erős érdeklődés iránta? Talán, mert a rövid vers, a haiku, a koan, az egysoros, az aforisztikus, világos megfogalmazás, a japán versformától idegen, de tőle nem az, a humor, ironia, önironia, szarkazmus nagyon közel áll a fiatalok nyelvéhez, az sms-nyelvhez, a nagyon egyértelműhöz (noha nem az), a nagyon egyszerűhöz (holott egyszerűnek lenni a legnehezebb), a nagyon trendihez (az utolsó jó tíz esztendejében *Á.* gyakorlatilag nem érintkezett már a külvilággal, tévét nem nézett, rádiót sem hallgatott, legfeljebb zenét a Bartókon – a másik komolyzenei csatornát komolytalannak tartotta –, a fiatalok világról annyit sem tudott, hogy eszik-e azt, vagy isszák.

Rágyújt a második szál cigarettára. A terasz ugyanolyan sötét és érvénytelen tömbként nyúlik bele az éjszakába, mint eddig. Szeme rég megszokta a feketeséget, már ki tudja venni a feketében a fekete különféle formáit, öbleit, mélységeit, nem megy neki semminek. *Á.* mit sem tudott a népszerűségéről. Őzasszony, aki író és újságíró is egyszerre, persze elmondott neki ezt-azt, rendszeresen beszámolt az interneten olvasottakról, de mert ő maga semmilyen formában nem került kapcsolatba a világhálóval – nem levelezett, nem chatelt, nem szörfözött rajta –, gyakorlatilag fel sem foghatta, hogy mit jelent az, hogy sok ezer *virtuális rajongója* van. Technikai érdeklődése, kommunikációs készsége, így a tudása is, megállt a rádió és a lemezjátszó bekapcsolásánál, illetve a telefonnál. Amit látott, amit megélt, az éppen az ellenkezője volt annak, amit Őzasszony a számára közvetített. Egyedül – és mind egyedebbul –, visszajelzések és elismerések nélkül. Elismerések. Erről vitatkozott egy barátjával, épp *Á.* kapcsán, nem is olyan régen. Fontosak? Amíg meg nem kapja őket az ember, addig igen. Amikor megkapta, a legtisztességesebb magatartás, hogy figyelmen kívül hagyja azokat. Ő sok és sokféle elismerést kapott eddig életében. És ült sokat az emberrel, a nagy költővel szemben, nála nagyobb, mondatná most vele az álszerénység, de nem mond ilyet, mert a költészetben, ahogy a művészetben sincs, nincs nagyobb és kisebb, csak nagy vagy jelentős van, s az az író, aki nem tartja magát jelentősnek, nyilván a legjobbat akkor teszi magával, ha abbahagyja az írást. De ez kitérő volt, szív bele a cigarettájába megengedő elmosolyodással. Szóval, ül a sokat kapott azzal szemben, aki gyakorlatilag semmit sem kapott életében. A világ ebből a szempontból konzekvens: halála után sem kínált fel neki semmilyen elismerést.

Mit jelent azonban elismerést kapni? Tűnődik. Feltehetően jobb, mint nem kapni. Ha nem is érzett lelki furdalást a vele szemben ülővel, azért mégis. Valami kellemetlen csak volt ebben. Nem abban feltétlenül, hogy ő kapott. Mert arról nem tehetett. Hanem hogy *Á.* nem kapott. Erről pedig ő sem tehetett. Más kérdés, hogy egy ilyen életmű mellett – meggyőződése, hogy nem elfogult *Á.*-val kapcsolatban – hogyan mehetett el egy egész irodalom teljesen érzéketlenül, utólag sem érezve lelki furdalást vagy tartozást feléje. Hogy ezt a mellőzöttséget hogyan viselte? Nincs rá jobb és nincs rá semmitmondóbb kifejezés, hogy méltósággal. Amúgy is volt egész megjelenésében valami született méltóság, ami néha már-már komikussá tette mondén környezetekben. Hogy miért alakult ez így, vagy hogy miért nem

alakult másként, arra nyilván nincs válasz. Vagy nincs, aki érvényesen kérdezzen. Mit kaphatott volna? Valami azért csak-csak jutott neki is. Egy Artisjus-ösztöndíjat harcolt ki *Á*-nak abban az évben, amikor benne volt az azt odaítélő kuratóriumban. Nagydíjra javasolta, hogy egyáltalán az ösztöndíjasok között meg tudja tartani. Csekély vigasz, hogy aki a nagydíjat kapta, legalább annyira megérdemelte, mint *Á*. megérdemelte volna. Meg egy időben valami osztrák díjról is beszélgettek. Erre homályosan emlékszik. Mivel *Á*. nem tudta pontosan megnevezni magát a kitüntetést, most nem is tudja, mi volt az. A sajtóban semmiféle nyoma nem volt. Csak reméli, hogy annak idején kézhez kapta, és eljutott hozzá a díjjal járó pénz is.

Kaphatott volna József Attila-díjat, tűnődik. Legalább. Halála előtt nem sokkal történt, hogy fölemlítette, felterjesztették József Attila-díjra. *Úttörő-díj*, mondta leverten, de érezhetően megérintette az eset. Nyilván arra célzott, hogy az írók általában fiatal korukban szokták megkapni ezt a kitüntetést. Nem ragozták tovább. Inkább zenéről beszéltek. Beszélgetéseiknek egyébként megvolt a maguk rendje, különösen a legutolsó időkben. És ez már a legutolsó időkben történt. Hirtelen a zenéről kezdtek beszélni, amiből mindkettőjük számára világossá vált, hogy valamiről meg nem akarnak. A zene mindenkor jó semleges területük volt a beszélgetésekben. Fiatalkorukban mindkettőjük fejében megfordult, hogy zenész lesz. *Á*. konzervatóriumot végzett, ha jól emlékszik, ott zeneszerzést tanult, majd később karvezetést a Zeneakadémián. De nem lett zenész belőle, csak zeneimádó. Évekig dolgozott a Zeneműkiadóban. Ő dobolt, kivégzett két dobiskolát, de a gimnázium végére már nem dobos, hanem festő akart lenni. Az se lett. Inkább költő (lehet, hogy az se lett?). A lényeg, valamennyire ért még a zenéhez. *Á*. viszont nagyon, és nagyon érdekelték azok a költők, akiknek valamilyen kapcsolata volt a zenével. A nála fiatalabbak közül ezért is tartotta nagyra Csengery Kristófot. Akkor, azon a délutánon, kedélyesen elvitatkoztak arról, miért tartja *Á*. Mozartot a legnagyobbnak, és miért nem Beethoven az, ahogyan ő gondolja. *Látod, még ezt az úttörő-díjat sem kaptam meg*, fogadta kedélyesen a következő találkozáskor. *Valaki még most is kibűzött*. Derűs volt és keserű. Nem tudott hirtelen mit válaszolni erre. *Lófaszt a seggükbe*, mormogta végül. *Á*. kibámult az ablakon, mintha valamit nézne is, aztán értelmes arcot vágva csak annyit mondott, *azt*.

Az ablak egyébként mindig zárva volt. Ha kinyitotta is a kérésére, kiszáratva odapattant, és máris visszazárta. Pedig a folytonos dohányfüsttől hamar elfogyott a levegőjük. A közeli Batthyány téri templom harangjának a hangját nem bírta elviselni. Nyáron meg az augusztusi hercehurca előkészületeinek fülsiketítő repülőzajongását. Túl közeli, túl agresszív volt neki minden behallatszó hang az utcáról. Vagy ő volt túl szelíd a külvilág hangjaihoz. A hangokat csak a zenén keresztül tudta magához engedni. Így, utólag jut az eszébe, hogy soha nem emelte fel a hangját. Hang, hang, hang. Ha káromkodott, akkor sem. Ha lelkendezett, csöndben lelkendezett. Mint aki nem akarja megzavarni maga körül a világot. De cserébe joggal várta el, hogy az ő világát se zavarják meg kintről.

A teraszról is meghallotta, ha bent megcsörrent a telefon. A vonalas. Későn, éjfélután. Vagy bármikor utána. Olyankor már csak *Á*. hívhatta, főleg a vonalason. És valóban mindig ő hívta. Ilyenkor csörgették meg egymást. Amikor már csönd volt mindkettőjük körül. *Dolgoztál ma*, kérdezte tőle valahányszor a kezd-

ti felületes és tapogatózó mondatok után. *Én soha nem dolgozom*, hangzott sztereo-típ és annak is szánt válasz. *Írtál*, volt a következő kérdés. *Írni írtam*. Eddig partitúra szerint folyt a beszélgetés. Az írást nem munkának tartotta. Ahogy a cigaretták szívását vagy a sör kortyolását sem. Az írás nála életfunkció volt. Menekülés és védelem. Hogy mi elől, mivel szemben, nem lehet igazán megfogalmazni. De folyamatosan írt, fejben, vagy papíron; a végeredmény ehhez képest mennyiségileg soványnak tűnhet fel. Képes volt napokon keresztül dolgozni ugyanazon a három-négy soron, gyakran csak kettőn, egyen, vagy egy-egy szón. Ha beolvasott neki az újabb munkáiból a telefonba, egyszerre akkor sem többet három-négy versnél. Valamennyit kétszer, egymás után, kis szünettel. Mert *Á.* megszokta, hogy *ő* elsőre nem érti, nem fogja föl, amit hall. *Egy verset legalább kétszer kell elolvasni, vagy ballani abhoz, hogy egyszer érteni véljük*, mentegetőzött a telefonban az első ilyen bensőségebb beszélgetésük alkalmával. *Á.* nem vitatkozott. Olvasott kétszer, és azután hallgatott türelmesen. Várta a véleményt. Legtöbbször csak sokára tudott megszólalni. Hihetetlen erős hatása van a jó versnek, ha a költője olvassa föl, értelmezve. Csak ritkán mondta azt neki valamire, hogy nem jó. Nehéz volt kimondania, mert tudta, hogy súlya van a véleményének. Nem is értette egészen, miért olyan fontos a véleménye. Ma sem érti. Mert a nemek után egy-egy elfojtani sem tudott sóhaj szakadt föl a telefonvonal másik végén, és *Á.* csak annyit mondott, zavartan és hidegen, *rendben, ezt félreteszem, és átnézem holnap; menjünk tovább*. Nem lehetett biztos abban, hogy később, valamikor is újraolvasta volna ezeket a verseket. Soha többé nem kerültek ugyanis elő. Bizonyára a szemétkosárban végezték. *Költőnek csak elégetett versei adnak meletet*, írta valamikor, valahol. A szemétkosárban is lángra kapnak és elhamvadnak a kéziratok.

Lassan sodorgatja az ujjai között a következő cigarettát, nem gyújt rá. Valamilyik macskájuk felébred, kijön hozzá a teraszra, a lábához dörzsöli az oldalát, aztán megnyugszik, továbbáll. Melegség. Bármilyen furcsa, *Á.*-nak hosszú éveken keresztül nem voltak folyóiratai, ahol rendszeresen közölt volna, az *Élet és Irodalom* kívül. Hajdanán, amíg a *Kortárs*ban verset szerkesztett, rendszeresen kért tőle friss kéziratot. Csuha István volt az egyetlen magyar szerkesztő, aki rendszeresen gondolt rá, és kért tőle verset. *Hogy lehet így jelen lenni*, kérdezte tőle méltatlankodva, amikor ez kiderült. Nem fontos jelen lenni, válaszolta, *ha akarnák, hogy jelen legyenek, keresnének kéziratokért*. Vagy nem akarták, hogy jelen legyen, vagy nem tudta senki, hogy jelenlétéhez az *ő* bizalmuk, megkeresésük is szükségeltetik. Nem akart ebbe belenyugodni. Titkon közbenjárt néhány folyóiratnál az érdekében. Olyankor felélénkülve újságolta, hogy innen, vagy onnan kértek tőle, és küldött is egy csokorral az illető újságoknak. De attól kezdve inkább visszakozott az ilyen gerillaakcióktól, amikor egy fiatal versszerkesztő, maga is költő, vagy magát annak mondó, aki talán az addigi életművének a megírására nem fordított összesen annyi időt, mint amennyit *Á.* egy-egy versével tökölt, azzal küldte vissza a kért küldemény *felét*, hogy *Á.* igyekezzék ezeknél jobb verseket írni a jövőben, és ha majd úgy érzi, hogy ez sikerült, küldje el az újakat a már elfogadottak mellé. Tanácstalan volt inkább, mint megbántott, bár az érzelmeiről nem szívesen beszélt. Az elfogadott verseket is visszakérte, természetesen – így kétszeresen is érezte a méltatlanságot és a szégyent.

Gazdag az az irodalom, amelybe *Á.* nem fér bele, gondolta sokszor. Az megkülönböztető formáció, amelyikbe mindenki belefér, csak épp *ő* nem. Az éves antológiákban hiába keresed. Miközben ezek olvassák, ezek nem tudják feltehetőleg, hogy él-e, hal-e, akit olvasnak, és akinek a műveiért rajonganak. És az *ő* tudatáig sem hatol el, hogy ezek olvassák, és ezek rajonganak érte. Siker az, amit az ember megél. Siker nincs általában, általában csak divatok vannak, de azok el is múlnak hamar. A par excellence költőnek kell a visszajelzés, anélkül elsorvad, mint az ablakba kitett, nem öntözött virág. A kép közel sem annyira nyúlós, mint amilyennek elsőre látszik, mosolyodik el a sötétben. A gyomnövények vagy a kaktuszfélek sokáig kibírják víz nélkül. A dísznövények nem. *Á.* nem volt a természet vadvirága. Tipikus városi polgár, akit gyermekkorában Pilinszky, a mama egyik barátja lovagoltatott a térdén (idézte fel a beszélgetések során többször is, mint a szinte egyetlen megosztásra alkalmasnak ítélt emlékképet a gyermek *Á.*-ről). S mint ilyen túlérzékeny, törékeny lélek, amihez egy még törékenyebb test is adatott ráadásaként.

Csak most gyűjt rá a harmadik cigarettára. Egy másik barátja jár az eszében, aki tíz évig írt egy *Gnózis* című regényt, amelynek az volt a különössége, és azért kellett a megírásához tíz esztendő, mert a terjedelmes művet hexameterekben írta. Nem úgy, hogy hat ütem, új sor, megint hat ütem, hanem faltól-falig hexameterezést csinált. Amikor elkészült, azzal adta oda neki, annyi üveg vörösbort, ahány elrontott ütemet talál az észveszejtően terjedelmes munkában. Nem talált. De mert nem volt könnyű olvasmány, és mert remekműnek érezte, meg kellett kérdeznie, vajon ezt a betűrengeteget ki fogja elolvasni, ki lesz hajlandó ebben a nyelvi dzsungelben elbolyongani. A kérdés tömörebben volt megfogalmazva. *Ki fogja ezt a rengeteg faszágot elolvasni?* A költő, a regény írója megütközéssel nézett rá. Olvastam én, olvasta a feleségem, olvastad te, és feltehetőleg olvasta az Isten is. Nekem olvasóból éppen elég ennyi. Vajon, mosolyodik el ismét, már keserűbben, mint az előbb, az olvasóiról és rajongóiról valójában mit sem tudó *Á.* hitt-e legalább Istenben, amikor a versei fölé hajolt?

Á. nevével valamikor a hatvanas-hetvenes évek fordulóján ismerkedett meg, amikor a nagyapja táskarádióján, az abonyi ház lépcsőjén ülve, Komjáthy György *Csak fiataloknak* című műsorát hallgatta. Abban mondta be az akkor népszerű műsorvezető, hogy a Non Stop együttes új száma következik, melynek a szövegét egy *Á.* nevű költő írta. *Hogy én jussak el* a címe. Később csak *Üvegcserepek* címmel emlékezett vissza mindenki a dalra, amely hihetetlenül népszerű volt a maga idejében. S mint olyan, kuriózum is egyben, hiszen egészen addig, és azután még sokáig, egyértelmű volt, hogy a szövegeket szövegírók írják, nem költők, és a szövegek szövegek, és nem versek. Akkor, ott, a lépcsőn ülve nem gondolta, hogy ezzel a nagyon irigyelt figurával valaha is találkozni fog, hogy *ő* fogja közölni a verseit abban a folyóiratban, ahol majd versszerkesztő lesz, hogy egy kuratóriumban fog vele üldögélni, hogy együtt fognak inni, hogy éjszaka telefonálni fognak egymásnak, hogy ez a költő a legújabb verseit neki olvassa be éveken keresztül a telefonba, hogy az egyik legmélyebb barátsága éppen ezzel az *Á.*-val szövődik életében, akinek a halálakor egy szál fehér rózsát fog bedobni a Lánchídról a Dunába. Amikor ezt végiggondolja, kicsit meghatódik. Na, nem nagyon. Csak amennyire muszáj. Csak amennyire szokott. Amennyire megengedheti magának.

Soha nem vitt neki semmit – legfeljebb a megjelent könyveit. *Á.* már az első látogatása előtt felhívta a telefonban a figyelmét arra, *nem kell bor, nekem semmi-lyen pia, Ózasszonynak hozzá virágot.* Első útja így, amikor már csak *Á.* lakásán találkoztak, mindig a Batthyány téri csarnokba vezetett, ahol a földszinten virágot árulnak. Abban azért volt valami komikus, hogy a lehető legkülönbözőbb virágokat, amelyeket azért válogatott dilettáns gonddal, hogy változatossá tegye a gesztust, általában az előszobában várakozó *Á.* vette át tőle; látogatásai időpontjában Ózasszony tapintatosan csak ritkán tartózkodott otthon, ha otthon volt is, legfeljebb pár mondatot váltott vele, és valahová azonnal el is robogott – jobb híján a dolgozószobájába húzódott vissza. Hagyta őket *élni.* *Á.* a virágot ceremóniális mozdulattal vette át, vitte a szobába, választotta ki a hozzá legillőbb vázát. És mindig leolvashatta az arcáról, hogy a hazatérő Ózasszony örülni fog-e a növénynek. A virág a vázában mindig a dohányzóasztal ugyanarra a pontjára került. Ahogy az alátéteknek, a poharaknak, az üvegeknek is megvolt az állandó és kijelölt helyük. Az asztal szegélyére apró kagylókat helyezett, aggályosan elrendezve őket. Rájött, hogy nemcsak láncdohányos, nem csak láncsöröző, de rendmániás is. Kipróbálta, bejött. Egy alkalommal, amíg *Á.* az ablakhoz ment, az egyik kagylót elmozdította a helyéről. Nem nagyon, de észrevehetően. Majd kiment kezét mosni. Mire visszajött, a kagyló ismét a helyén volt, az eredeti rendnek megfelelően.

Ebből bármi is következhetnék. Hogy épp ebből következik-e nála a haiku, melynek hazai megteremtőjeként tisztelik, illetve a műfaj, e kisforma legnagyobb mesterének tartják, aligha kideríthető. De még ez is elképzelhető. A haiku legfontosabb építőeleme a rend – a szavak egyetlen gondolatá összeálló rendje. Tizenhét szótagban elmondani azt, amit csak tizenhét, és csakis abban a tizenhét szótagban lehet. Soha nem beszéltek a haikuról mint olyanról, jöllehet, mindketten írtak kisebb esszéket róla. De mosolyogva figyelték és emlegették egymás között a haiku páratlan népszerűsödését a magyar költészetben. Haikut mindenki tud írni, hiszik ebben az országban, állapították meg nem kevés iróniával, mert öt meg hét meg öt, és kész a haiku. Az ember egyszerűen kiszámolja az ujjain, még rímelnie sem kell hozzá. Hogy a haiku ennél mennyivel több, arról soha nem beszéltek. Nem kellett beszélgetniük róla, mert mindketten tudták. Egyszer egy haiku-tanulmány címében együtt szerepelt a nevük. A kiindulópont *Á.* volt, a végpont pedig *Ó.* *Á.* volt az *abszolút mester.* *Ó* volt az *is mester.* Ez nem bántotta. Büszke volt rá. Büszke volt rá, *Ó* vitte el neki ajándékba a *Bárka* folyóiratot. *Á.* talányos arccal olvasta el a szöveget, aztán felállt, és csak állt, várakozott. Felállt *Ó* is, szótlánul összeöleltek. Találkozásaik egyébként nem voltak érzelműek, akkor sem, ha bajok érték őket, akkor sem, ha örülniük kellett valaminek, valamelyikük valamijének.

Utólag bánja, hogy nem kérdezett tőle többet. Egy idő után, ezt észre sem vette, szinte csak az egészségi állapota felől érdeklődött. *Á.* periférikus látása beszűkült, hiába volt a szemműtétje pár évvel előbb, magának sem bevallottan kezdett nagyot hallani, és egyre többször vette elő a nagyítót, amikor olvasni akarta a saját kézírását; egy idő után erős fényel világította meg nappal is az olvasmányait. Az is új fejlemény és meglepő volt, hogy papírfecnire írt emlékeztető feljegyzésekkel várta a találkozósaikon – amíg korábban legfeljebb gondolatban, egészen biztosan lélekben is, készült fel rájuk, most már meg is szerkesztette beszélgetéseik forga-

tókönyvét. *Szörnyen szenilis lettem az utóbbi időben*, mentegetőzött, ő pedig tudta, hogy ebből gyakorlatilag semmi sem igaz. Vágott az esze, mint a borotva, és egyfolytában munkába volt fogva. Időnek kellett eltelnie, míg megértette, ezek a feljegyzések arra szolgáltak, hogy a beszélgetések miatta rövidebb idejű legyenek, lehetőleg leghasznosabban töltsék ki, ne maradjanak az éjszakai telefonokra olyan megbeszélésnivalók, amelyekhez a személyes jelenlét is szükségeltetik. A fecniken meghökkentő összevisszaságban következtek egymás után a megbeszélendők. Elmaradhatatlanok voltak a legújabb viccek és a szóetimologizálások. Utóbbi szintén a becsülendő mániái közé tartozott. A legegyszerűbbnek tűnő szavakat próbálta megfejteni nyelv és jelentés meglepő variációinak a fénytörésében. Nem délibábos nyelvészet volt ez, sokkal inkább a költő bonckésének siklása a nyelv és jelentés egymásra tapadó rétegei között. Ha gyorsan rájött, milyen kapcsolat lehet szóalak és jelentés között az aznapi feladványában, *Á.* olyan volt, mint egy kisgyerek, akinek elrontották a játékát. Megsértődött. Ezek a pillanatok mutattak rá, hogy mennyire fontos volt számára gondolkodása különösségének a tudata. Költő, aki nyelvész és filozófus is volt. És zenehallgató zenész.

Különösnek tartja, így a sötétben ülve, elparázsló cigarettájára bámulva, hogy sohasem beszélt azokról a csak félig személyes élményekről, amelyek érdekesek lehetnek, és sok mindenre magyarázatul szolgáltak volna. Például a Petrivel való barátságáról, ami még gimnazista korára datálható vissza. Nem beszélt a barátság elhalványulásáról vagy visszavonásáról sem. Petriről néha beszélgettek. A verseiről. Ahogy kapcsolatáról Weöressel, Tandorival, hallgatott. Mintha tudottnak venné azt is, amit nem mondott el. Hogy Pilinszky vitte be az első formátumos versét a *Vigiliá*hoz. Amelyeket visszavont a közlésből, amikor megtudta, hogy a *Vigilia* katolikus lap. Soha nem politizáltak néhány általánosság átbeszélésénél többet, vallásról, Istenről nem volt közöttük szó. Így utólag feltételezi, hogy nem a folyóirat katolicizmusával lehetett baja elsősorban, hanem az egyik felekezethez való erős kötődésével. *Á.* nem tartozott sehová. Nem akart, vagy nem tudott sehová sem tartozni. Egy időben úgy tűnt, a *Holm*ban megtalálja a maga közösségét, a neki való társaságot. De nem így történt. Hogy miért baszott össze a *Holm*ival, arról nem beszélt. Arról, hogy semmi köze hozzájuk, igen. De nem bántotta őket. Ő indulatos volt az ilyenekben, és meggondolatlan, káromkodott, olykor, ha ivott, átkozódva küldött el mindenkit. Az ő kívülállása indulatos pozíció *Á.* ezzel szemben tárgyilagosan viszonyult az őt ért sérelmekhez, nem bántotta az őt bántókat, megsértőket sem. Nem keresztényi szeretetből. Inkább amolyan energiatakarékosságból. *Minek?* A szó a szokottnál gyakrabban hangzott el közöttük.

Le kéne feküdni, gondolja. Mégsem fekszik le. De már nem gyűjt rá. Tüdőgyógyász barátja mondta, napi három cigaretta még nem zavarja meg a tüdő működését. Éjszakai magányában ezt a határt sosem lépi át. Egy pohár bort meginná most, de nincs itthon semmi. *Á.*-nak mindig volt otthon több napra, több hétre elegendő söre. Igen, a bor az más. Azért jó, hogy úgy ment el, gondolja, ha már el kellett mennie, hogy nyugalommal tekinthetett arra az időre, amikor ő már nem lesz. A nélküle-időre. Ezt a megnyugtató biztonságot egy kiadónak és egy embernek köszönhette. Előbbi a Fekete Sas (Fazakas István igazgatásával), utóbbi Ózasszony, a feleség, a társ. A Fekete Sast nem kellett keresnie, a kiadó kereste meg

őt, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy magához édesesse a *senkifiát*. Nem nagyon kellett édesgetni. *Á*-nak fontos volt éreznie, hogy valahol valakik számítanak rá, számolnak vele, abban a rangban kezelik őt és a művét, ami kijár nekik. Ha a kiadónak sikerül meglovagolnia az *Á*-konjunktúrát, s érzi, hogy nem jó a meglovagol szó, de fáradt már az önmaga korrigálásához, még a megérdemelt nyereségéhez is hozzájut. De a becsület a legritkábban szokta elnyerni a jutalmát – és a jutalmat most kivételesen nem ironikusan gondolja. Őzasszonnyal pedig mindent megbeszél, mit hogyan intézzon abból, amit a maga erejéből már nem tudott elvégezni. Rendelkezett a kötetben nem megjelentetett, és a még csak kéziratban létező versei felől. Podonyi Hedvig pedig nem csak feleség volt, de író társ is, így különös érzékenységgel és éberséggel kezeli az életművet. Minden elrendeződni lát-szik *Á*. körül, gondolja elégedetten. *Lezárhatjuk, kérdezi fennhangon. A terasz hűvös vasára ejti a kezét. Aludj, mondja. Aludjatok!*

VIHAR JUDIT

„Mesterem árva kunyhóját s emlék-csöndjét barkály se rontja”

FODOR ÁKOS HAIKUFORDÍTÁSAIRÓL

Fodor Ákos a magyar haikuköltészet kiemelkedően jelentős alkotója, aki a maga képére formálta a meglehetősen kötött, japán klasszikus haikut. Körömszakadtáig ragaszkodott a haiku 5-7-5 szótagos soraihoz és a meglepő fordulathoz, a csattanóhoz a haiku végén. Betartotta a japán haiku azon jellegzetességét, hogy a verssorok végén nincs összecsengés, nincs rím. Tematikájában azonban már a modern haikut követte. Nem természeti képekről, nem évszakokról írt, hanem főként bölcséleti témájú, mélyfilozófiai gondolatokat tartalmazó haikuk születtek tolla alól. Haikuival a magyar nyelv szavait is megújította, szójátékokkal gazdagította. Az igényesség, a tökélyre való törekvés mércéjével mérte a műfajt, amit tömörsége miatt is szeretett. Az alkotásban élvezte a játék örömét, a humor játékosságát. Játszott a szavakkal, a gondolatokkal, a ritmussal, a vers hangzós elemeivel.

Fodor Ákos alkotásait 2015-ben bekövetkezett halála óta klasszikus műveknek tekinthetjük. A befejezettség márványba merevítette minden írását. De nemcsak saját alkotásai váltak klasszikussá, hanem az általa lefordított művek is. A legnagyobb japán költő, Macuo Basó (1644–1694) haikuiból kötött csokrot, a japán haikuköltő 170 művét ültette át magyarra, és egy kis kötetben jelentette meg 1998-ban a Terebess Kiadónál, ezzel is gazdagítva a japán haiku magyar műfordításait. Mielőtt azonban megvizsgálánánk ezeket a műfordításokat, tekintsünk vissza a haiku megszületésére, sajátosságaira.